ต้นอ้อ

สารคดี ชุด บุคคลสำคัญของชาติไทย

เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน)



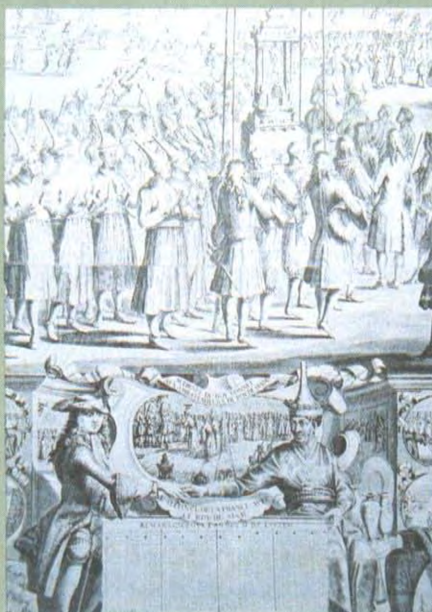
ราชทูตแห่งพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม ต้นราชวงศ์พระบรมราชจักรี

มานพ ถนอมศรี


THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY
3961102015

สารคดี ชุด บุคคลสำคัญของชาติไทย

เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน)



ราชทูตแห่งพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม
ต้นราชวงศ์พระบรมราชจักรี

มานพ ถนอมศรี



ออกพระวิสุทธสุนธร (ปาน) ภาพเขียนสีน้ำมัน
ฝีมือช่างสมัยปัจจุบัน



สารคดี ชุด บุคคลสำคัญของชาติไทย

เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน)

มานพ ถนอมศรี เขียน
สยาม ณรงค์ฤทธิ์ ออกแบบรูปเล่ม
อัศวิน อรุณแสง วาดภาพปก
พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๓๓

จัดพิมพ์และจัดจำหน่าย
บริษัท ต้นอ้อ จำกัด
๒๐๗๖/๔ ซอยพยัคฆาภรณ์ ถนนจันทน์
สะพาน ๕ ยานนาวา กรุงเทพฯ ๑๐๑๒๐
โทร. ๒๘๖-๓๐๗๗, ๒๘๖-๔๗๗๒
FAX : ๒๘๖-๔๗๗๒
พิมพ์โดย
แสงศิลป์การพิมพ์
กรุงเทพมหานคร ๑๐๔๐๐
ราคา ๓๕ บาท



ออกพระวิสุทธสุนธร
(โกษาปาน)

ภาพคัดลอกระบายสีฝีมือช่างสมัยปัจจุบัน



จากหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
คำบรรยายใต้ภาพ ซึ่งเป็นภาษาฝรั่งเศส มีความดังนี้

"ท่านออกพระวิสุทธสุนธรราชทูต เอกอัครราชทูตพิเศษแห่งพระมหากษัตริย์สยามในประเทศฝรั่งเศส กิตติศัพท์ชัยชนะของพระเจ้าอยู่หัวโด่งดัง เลื่องลือแผ่กระจายออกไปโดยฝูงชนทั่วหน้า กษัตริย์สยามผู้อยู่ปลายสุดแห่งสากลโลกทรงได้ทราบข่าว จึงทรงตระหนักว่าควรได้แสดงความปีติยินดีที่ทรงมีต่อการนี้ให้เป็นที่ปรากฏ ได้ทรงเลือกเสนาบดีผู้ซึ่งคุณวุฒิปรากฏเด่นชัดท่านนี้ ให้เป็นผู้อัญเชิญกระแสพระราชดำรัสสรรเสริญ ไปสู่พระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นคริสต์ศาสนิกชนยิ่ง และอัญเชิญของพระราชทานจากพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงอำนาจที่สุด ในแถบมหาสมุทรอินเดียมาถวายพระเจ้าอยู่หัว ท่านลงเรือ ณ สันดอนประเทศสยาม เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๘๕ มาถึงประเทศฝรั่งเศสและได้เข้าเฝ้า ฯ จนเป็นที่เลื่องลือกันเมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม ค.ศ.๑๖๘๖ พระเจ้าอยู่หัวประทานการต้อนรับอย่างอบอุ่นเช่นเดียวกับทางราชสำนัก ท่านผู้นี้มีชาติกำเนิดอันสูงส่ง ด้วยเป็นน้องชายของพระคลัง ผู้เป็นอัครเสนาบดีคนก่อน แห่งพระมหากษัตริย์สยาม

วาดขึ้นตามรูปลักษณ์ที่แท้จริง โดย T.Hainzelmen ถนน Galande ใกล้จตุรัส Maubert ติดกับ Croix blanche ปารีส โดยได้รับพระบรมราชานุญาต"

เพียงฤทัย ต้นติธีรวิทย์ ผู้แปล



ภาพปฏิทินปี พ.ศ. ๒๒๓๐ แสดงสัญลักษณ์
แห่งสัมพันธไมตรีระหว่างไทยและฝรั่งเศส
เมื่อ พ.ศ. ๒๒๒๙



สมเด็จพระนารายณ์มหาราชโปรดให้ราชทูต เชอวาเลีย เดอ โชมองต์เข้าเฝ้า เพื่อถวายพระราชสาสน์จากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ภาพเขียนสีน้ำมันฝีมือช่างสมัยปัจจุบัน



พระบรมรูปเหมือนครึ่งพระองค์ของพระเจ้า-หลุยส์ที่ ๑๔



ภาพสีน้ำมันฝีมือชาวฮอลันดา ทัศนียภาพ
กรุงศรีอยุธยาต้นรัชสมัยพระนารายณ์มหาราช



เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน)

ราชทูตแห่งพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยาม
ต้นราชวงศ์พระบรมราชจักรี



ออกพระวิสุทธสุนธรราชทูต วาดโดยชาวฝรั่งเศส



พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔

บุคคลสำคัญในอดีต ผู้สร้างชื่อเสียงให้แก่ประเทศไทย ในฐานะราชทูตแห่งกรุงสยาม ผู้เปี่ยมไปด้วยความสามารถ จนได้รับการยกย่องสรรเสริญจากพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นพระมหากษัตริย์แห่งประเทศมหาอำนาจตะวันตกว่า

"ราชทูตของพระองค์นี้ รู้สึกว่าเป็นคนรอบคอบ รู้จักปฏิบัติราชกิจของพระองค์ถ้วนถี่ดีมาก หากเราจะมิฉวยโอกาสนี้ เพื่อเผยแพร่ความชอบแห่งราชทูตของพระองค์บ้าง ก็จะเป็นการอยุติธรรมไป เพราะราชทูตได้ปฏิบัติ ล้วนถูกใจเราทุกอย่าง โดยแต่น้ำคำที่พูดออกมาทีไร แต่ละคำ ๆ ก็ดูน่าปลื้มใจ และน่าเชื่อถือทุกคำ"

คำกล่าวนี้ ปรากฏอยู่ในพระราชสาสน์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ซึ่งมีถึงสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ในสมัยอยุธยาตอนกลาง หรือเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๒๓๐



ภาพสีน้ำมัน "โกษาปาน" ฝีมือช่างกรมศิลปากรสมัยปัจจุบัน

ราชทูตผู้มีความสามารถยอดเยี่ยม จนได้รับการยอมรับจากชาวต่างชาติอย่างสูงส่ง ท่านนี้ก็คือ ออกพระวิสุทธสุนธร ซึ่งต่อมาได้รับบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาโกษาธิบดี อันเป็นบรรดาศักดิ์สูงสุดของขุนนางไทยในเวลานั้น

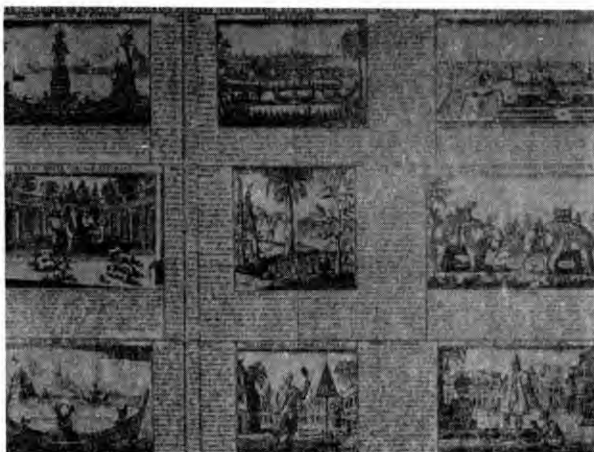
ออกพระวิสุทธสุนธรราชทูต มีนามว่า ปาน แต่ในพระราชพงศาวดารเรียกท่านว่า คุณปาน ซึ่งแตกต่างไปกว่าคนทั่วไป ที่มักจะเรียกกันว่า "นาย" เท่านั้น

สำหรับคำนำหน้าชื่อของท่านราชทูตเอกท่านนี้ ยังมีเรียกกันอีกคำหนึ่งคือหม่อม ส่วนใหญ่จะพบคำว่าหม่อมปาน ในจดหมายเหตุของชาวต่างประเทศที่เข้ามาติดต่อค้าขาย และทำสัมพันธไมตรีกับประเทศไทยในเวลานั้น เช่น ฮอลันดา ฝรั่งเศส อังกฤษ ทำให้คนทั่วไปเกิดความเข้าใจว่า ท่านเป็นพระราชโอรส ของพระมหากษัตริย์ไทย อันเกิดจากพระสนมองค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่ พระราชพงศาวดารกล่าวเพียงว่า ท่านเป็นบุตรเจ้าแม่วัดดุสิต ซึ่งเป็นพระนมเอกของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเท่านั้น

ชีวประวัติเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน)

เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ซึ่งต่อมานิยมเรียกสั้น ๆ ว่า โกษาปาน เกิดเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๑๗๖ ในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง

มารดาของท่านชื่อบัว เป็นพระนมของสมเด็จพระนารายณ์ และได้รับสถาปนาเลื่อนยศเป็นพระองค์เจ้าบัว พระนมเอก และอาจจะด้วยสาเหตุที่มารดาของท่าน คือเจ้าแม่วัดดุสิตนี้ มีศักดิ์เป็นถึงพระองค์เจ้า จึงทำให้



ภาพวาดกรุงสยามในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ (ที่มา Atlas 1719)

ท่านและบุตรธิดาคนอื่น ๆ ได้รับการยกย่องนับถือจากคนทั่วไป จึงใช้คำนำหน้าชื่อท่าน และพี่น้องของท่านว่า คุณ หรือหม่อมดังปรากฏสืบต่อมา

พระราชพงศาวดาร และหลักฐานต่าง ๆ กล่าวไว้ว่า บิดาของท่านโกษาปาน เป็นขุนนางมอญ ไม่ปรากฏนาม เชื้อสายของพระยาเกียรติ์ พระยาราม ขุนนางมอญซึ่งโดยเสด็จพระนเรศวรมหาราช เข้ามาตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ในเมืองไทย ขุนนางมอญเชื้อสายพระยาเกียรติ์ พระยารามผู้นี้รับราชการอยู่ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง และสันนิษฐานว่า จะต้องเป็นที่โปรดปราน และไว้วางพระทัยของพระเจ้าแผ่นดินมาก ถึงขนาดเมื่อมีพระราชประสงค์ หาพระนมสำหรับพระโอรส ก็ทรงโปรดให้ภรรยาทั้ง ๒ ของขุนนางมอญผู้นี้ เข้ามาสนองพระราชโองการ ซึ่งคนหนึ่งในจำนวน ๒ คนนี้ก็คือคุณบัว ซึ่งพระราชพงศาวดารเรียกขานท่านว่า เจ้าแม่วัดดุสิตนั่นเอง



สตรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ภรรยาของขุนนางมอญท่านนี้ ที่เข้าไปรับหน้าที่พระนมของสมเด็จ-พระนารายณ์ อีกท่านหนึ่งชื่อ คุณเปรม ต่อมาได้รับสถาปนาเป็นท้าวศรีสัจจา ซึ่งพระราชพงศาวดารเรียกท่านว่า "เจ้าแม่วังหน้า"

พระองค์เจ้าบัวพระนมเอก ขณะที่เข้าไปเป็นพระนมนั้น มีบุตรชาย ๑ คนชื่อ คุณเหล็ก

ท้าวศรีสัจจาหรือคุณเปรม ก็มีบุตรชาย ๑ คน ชื่อคุณเพทราชา

ต่อมาเมื่อเป็นพระนมแล้ว พระองค์เจ้าบัวพระนมเอก มีบุตรชายอีก ๑ คนชื่อคุณปาน และมีบุตรสาวอีก ๑ คน ชื่อคุณแช่ม

บุตร ธิดาของพระนมทั้งสอง ถูกนำตัวเข้าไปเลี้ยงดู และเติบโตในพระบรมมหาราชวัง โดยคุณเหล็ก และคุณเพทราชา ซึ่งเป็นสหชาติกับสมเด็จพระนารายณ์ คือมีปีเกิดปีเดียวกัน ได้เป็นพระสหายใกล้ชิดกับพระองค์ จนกระทั่งเติบโตก็ได้เข้ารับราชการในตำแหน่งสูงด้วยกันทั้ง ๒ คน

ส่วนคุณปานนั้น นอกจากจะเป็นน้อง มีอายุน้อยกว่าแล้ว ยังมีนิสัยชอบสนุก รักการเที่ยวเตร่ หาความรู้ไปตามที่ต่าง ๆ จึงไม่สู้จะได้รับความโปรดปราน จากสมเด็จพระนารายณ์เท่าใดนัก คุณปานไม่ได้เข้ารับราชการเหมือนคุณเหล็กและคุณเพทราชา ซึ่งต่อมา ท่านแรกได้รับบรรดาศักดิ์เป็นแม่ทัพใหญ่ เจ้าพระยาโกษาธิบดี ซึ่งเป็นตำแหน่งสูงสุดของประเทศ ส่วนท่านหลังก็ได้เป็นจางวางเจ้ากรมช้าง ซึ่งเป็นกรมใหญ่ และสำคัญที่สุดเช่นกัน

คุณปานเป็นคนเฉลียวฉลาด มีนิสัยใฝ่รู้ สนใจทางด้านภาษา และวิชาการสมัยใหม่ ชอบคบหากับคนต่างชาติ ถึงขนาดไปขลุกอยู่กับพวกบาทหลวงฝรั่งเศส สามารถเรียนรู้ภาษาฝรั่งเศส จากบาทหลวงเหล่านั้นจนสามารถพูดและเขียนภาษาของชาวตะวันตกได้



แผนที่ฮอลันดาแสดงแม่น้ำใกล้กรุงศรีอยุธยา

(ที่มา E.W. Hutchinson, Adventurers in Siam in The Seventeenth Century)

ความสามารถพิเศษ อันเกิดจากนิสัยใฝ่รู้ และการมองเห็นการณ์ไกลของคุณปานนี้เอง ที่ทำให้ท่าน ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ออกไปต้อนรับราชทูตฝรั่งเศส เมอซิเออร์ เดอ โชมองต์ ที่ปากน้ำเจ้าพระยา ทำให้ราชทูตเดอโชมองต์ ผู้มีดวงตาอันแหลมคม มองเห็นอัจฉริยภาพของคุณปาน ถึงกับออกปากแนะนำ ออกญาวิไชเยนทร์ หรือผู้ที่ชาวต่างชาติเรียกกันว่า คอนสแตนติน ฟอลคอนว่า ถ้าจะมีการส่งราชทูตไปฝรั่งเศส ขอให้ส่งคุณปานไป

นอกจากจะมีนิสัยรักการศึกษาหาความรู้ และต้องการพบเห็นสิ่งแปลกใหม่อยู่ตลอดเวลาแล้ว คุณปาน ยังมีนิสัยเป็นคนชอบจดบันทึกด้วย ในจดหมายเหตุของชาวต่างประเทศ ที่กล่าวถึงคุณปานพากันพูดถึงความเป็นนักจดบันทึกของท่านเสมอ โดยเฉพาะชาวฝรั่งเศส ซึ่งท่านได้ไปพำนักอาศัยอยู่ในประเทศนั้น เป็นเวลานาน ล้วนแต่ยกย่องว่า ท่านเป็นนักบันทึกคนสำคัญทีเดียว

บันทึกรายวันของท่าน ทำให้เราทราบถึงชีวิตความเป็นอยู่ บ้านเมือง ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความรู้สึกนึกคิดของคนฝรั่งเศส และคนไทยในเวลานั้นได้เป็นอย่างดี

แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า บันทึกของท่าน มิได้หลงเหลือมาถึงยุคปัจจุบันเลย นอกเสียจากบางส่วน ที่ท่านทิ้งตกค้างอยู่ในประเทศฝรั่งเศสเท่านั้น สันนิษฐานว่าบันทึกส่วนอื่น ๆ อาจจะสูญเสียไปพร้อมกับสงคราม และการเสียกรุงครั้งที่ ๒ ปี พ.ศ. ๒๓๑๐

คุณปานเป็นคนเรียบง่าย ไม่มีพิธีรีตอง ชอบปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม และอ่อนน้อมถ่อมตน ครั้งหนึ่งขณะพำนักอยู่ในประเทศฝรั่งเศส ท่านได้ไปเยี่ยมข้าราชการผู้น้อยคนหนึ่งของประเทศนั้น สร้างความตื่นเต้น



ภาพเขียนกรุงศรีอยุธยา โดยช่างฮอลันดา กลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗

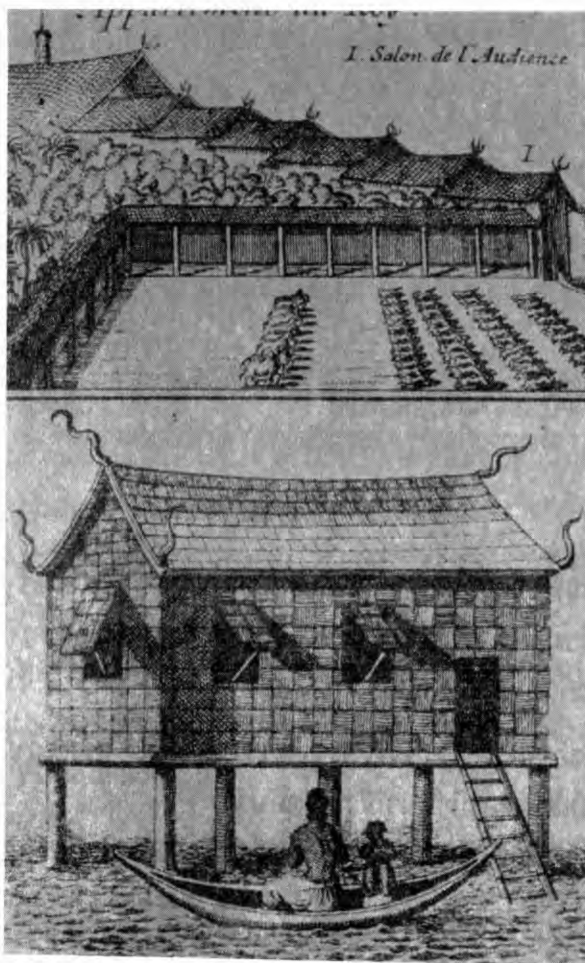
ตกใจแก่ผู้เป็นเจ้าของบ้านมาก ถึงขนาดออกปากว่า ไม่เป็นการสมควรที่ท่านจะมาเยี่ยมคนต่ำต้อยอย่างเขาเลย เพราะตำแหน่งของเขา เมื่อเปรียบกับตำแหน่งราชทูตแล้ว แตกต่างกันมาก

คำตอบของคุณปาน ที่มีต่อข้าราชการฝรั่งเศสผู้นั้น สร้างความปลาบปลื้มใจ ให้แก่ผู้เป็นเจ้าของบ้านมาก ท่านตอบว่า

"อย่าว่าสูง ว่าต่ำเลย ขอให้คิดว่า เป็นเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน"

การมองไปข้างหน้า ด้วยสายตาอันยาวไกล โดยยึดเหตุผลและความถูกต้องเป็นหลักสำคัญ เป็นอีกบุคลิกหนึ่งของคุณปาน ถึงขนาดเคยแสดงความคิดเห็น ที่ค่อนข้างแตกต่างไปกว่าสิ่งที่เคยปฏิบัติกันมา และเป็นความคิดเห็นที่ค่อนข้างสมัยใหม่ สำหรับยุคนั้นว่า

"ความเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดความเจริญ ถ้าหลับหูใช้ตามปู่ ย่า ตา ยาย ก็หาความเจริญไม่ได้"



ท้องพระโรงและชีวิตความเป็นอยู่คนไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์



คุณปานเป็นคนใจกว้าง และเคร่งครัดพุทธศาสนามาก เมื่อใดที่มีผู้กล่าวติเตียนศาสนาพุทธว่า ไม่ดี ท่านก็จะกล่าวว่า "เป็นเพราะพวกเขายังไม่รู้จักศาสนาของเราดีพอ"

คุณปานได้รับแต่งตั้งให้เป็นราชทูต เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส โดยได้รับบรรดาศักดิ์เป็น ออกพระวิสุทธสุนธรราชทูต ออกเดินทางไปประเทศฝรั่งเศส พร้อมอุปทูตและตรีทูต เด็กหนุ่มผู้เฉลียวฉลาด ซึ่งจะต้องไปศึกษาวิชาการสมัยใหม่ที่ประเทศตะวันตก พร้อมด้วยผู้ติดตามทั้งสิ้น ๔๐ คน เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๒๒๙ และถึงกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๒๙

อาจจะเป็นเพราะ ความเฉลียวฉลาด และความมีไหวพริบที่ดีของท่าน ที่ทำให้เกิดความสงสัยในการนำทหาร และเรือรบ มาพร้อมกับการเดินทางกลับของท่านด้วย ท่านจึงได้นำความสงสัยนี้ เข้าปรึกษากับออกพระเพทราชา ซึ่งเป็นขุนนางผู้ใหญ่ในเวลานั้น ทำให้พระเพทราชา และขุนหลวงสรศักดิ์ ซึ่งมีความไม่ไว้วางใจขุนนางฝรั่ง ที่เข้ามารับราชการอยู่ในประเทศไทยเวลานั้น โดยเฉพาะออกญาวิไชเยนทร์ ซึ่งกำลังรุ่งเรือง และได้รับความไว้เนื้อเชื่อใจ จากพระนารายณ์เป็นอันมาก

ออกพระเพทราชาได้รวบรวมขุนนางไทย ที่มีความคิดเห็นเหมือนกัน ตั้งกองต่อต้านอำนาจของขุนนางฝรั่ง หรือออกญาวิไชเยนทร์ จนในที่สุดก็สามารถล้มล้างแผนการณ์ร้าย ของขุนนางฝรั่งผู้นี้ ที่ปรารถนาจะยกเมืองไทยให้แก่ประเทศฝรั่งเศส พร้อมกับผลักดันกองทหารฝรั่งเศสและเรือรบให้กลับออกไปได้

หลังจากกลับถึงประเทศไทย พร้อมด้วยผลงาน และความสำเร็จ



สมเด็จพระนารายณ์ทรงประทับบนหลังช้าง

อันน่าภาคภูมิใจ คุณปาน หรือออกพระวิสุทธสุนธร ก็ได้รับเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาโกษาธิบดี ตำแหน่งพระคลังสินค้า แทนเจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) ผู้เป็นพี่ชาย ซึ่งถึงแก่อสัญกรรมไปในระหว่างปี พ.ศ. ๒๒๒๘

คุณปาน หรือออกพระวิสุทธสุนธรราชทูต ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาโกษาธิบดี ตำแหน่งพระคลังสินค้า มาจนถึงรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา และรับราชการมาด้วยความตั้งใจ จนถึงปี พ.ศ. ๒๒๔๒ จึงถึงแก่อสัญกรรม

รวมอายุประมาณ ๖๖ ปี

นับว่าท่านเป็นขุนนาง ผู้สร้างชื่อเสียงให้แก่ประเทศชาติอย่างสูงส่งเป็นผู้นำชาติไทย ให้เป็นที่รู้จักแก่สายตาของชาติตะวันตก และยังเป็นผู้หนึ่ง ที่มีบทบาทค่อนข้างสูง ในการพาประเทศชาติ ให้รอดพ้นจากการ

คุกคาม ของประเทศมหาอำนาจ และภัยร้ายแรงจากภายใน สมควรแก่การยกย่อง สรรเสริญของคนรุ่นหลังอย่างยิ่ง

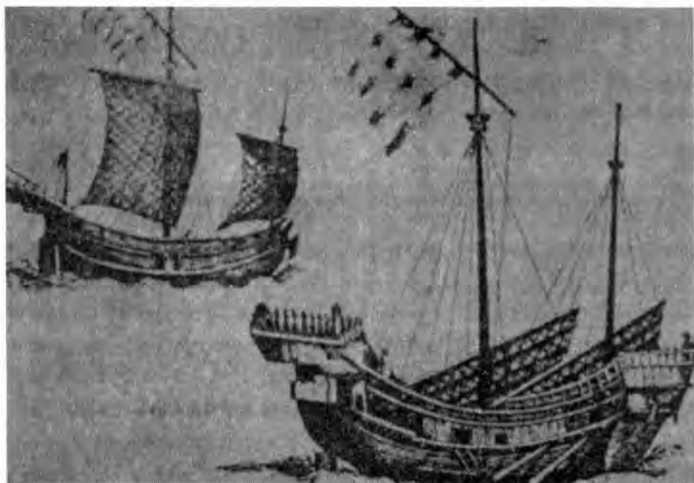
ภารกิจสำคัญของ เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน)

คุณปาน เข้ารับราชการในกรมมหาดเล็กตั้งแต่วัยหนุ่ม แต่ไม่เป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระนารายณ์ จึงไม่สู้จะได้รับมอบภารกิจมากนัก จนกระทั่งคณะทูตฝรั่งเศสอันมี เชอวาเลีย เดอ โชมองต์ราชทูต บาทหลวง เดอ ชัวซีย์ อุปทูต และขุนนางอาสาสมัคร ตลอดจนบาทหลวงหลายองค์ เดินทางมาถึงปากน้ำเจ้าพระยา เมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๒๒๘ และสมเด็จพระนารายณ์จึงมีรับสั่งให้คุณปานออกไปต้อนรับ

ทันทีที่ท่านราชทูต เดอ โชมองต์ เห็นท่านก็รู้ได้ว่า คุณปานเป็นคนมีสกุล เป็นผู้ดีเต็มตัว และเป็นคนเฉลียวฉลาด ทั้งยังนิสัยดี น่าคบหาสมาคมด้วย จึงแนะนำออกญาวิไชเยนทร์หรือคอนสแตนติน ฟอลคอน ให้ส่งคุณปานเป็นราชทูตไปฝรั่งเศส

๘ เดือนต่อมา ภารกิจของคณะทูตฝรั่งเศสก็เสร็จสิ้นลง พร้อมที่จะเดินทางกลับประเทศของตน ในการนี้ สมเด็จพระนารายณ์มีพระประสงค์จะส่งราชทูตของไทยไปเจริญสัมพันธไมตรี กับประเทศฝรั่งเศสด้วย เมื่อทรงปรึกษาออกญาวิไชเยนทร์เรื่องราชทูต ออกญาวิไชเยนทร์จึงเสนอชื่อคุณปาน ดังที่เมอร์ซิเออร์ เดอ โชมองต์บอกไว้

คุณปานจึงได้รับแต่งตั้งเป็นออกพระวิสุทธสุนธร ตำแหน่งราชทูตเดินทางไปประเทศฝรั่งเศส พร้อมกับคณะทูตของท่านเชอวาเลีย เดอ โชมองต์



เรือสำเภาจีนที่ชาวกรุงศรีอยุธยานิยมใช้เป็นเรือสินค้า
(ที่มา Recueil des voiages camp. Indes Orient. Paris-Bas.)

คณะทูตที่ร่วมเดินทางไปพร้อมกับออกพระวิสุทธสุนธรได้แก่

ออกหลวงกัลยาราชไมตรี อุปทูต ซึ่งเคยเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับจีนมาแล้วถึง ๒ ครั้ง

ออกขุนศรีวิศาลวาจา ตรีทูต ซึ่งเป็นบุตรของราชทูตไทย ที่เคยเดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรี กับราชสำนักโปรตุเกส

บาทหลวงเดอ ลีลอง เป็นล่าม

พร้อมด้วยผู้ติดตาม รวมแล้วประมาณ ๔๐ คน ออกเดินทางจากปากน้ำเจ้าพระยา ในวันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๒๒๙ มุ่งหน้าไปยังเมืองบันตัม ผ่านช่องแคบซุนดา ขึ้นเหนือผ่านเกาะบูร์บอง มาถึงแหลม



คณะทูตไทยที่ไปฝรั่งเศส จากซ้าย ออกพระวิสุทธสุนธร กลาง ออกหลวงกัลยาราชไมตรี และขวา ออกขุนวิสารวาจา



ทัศนียภาพกรุงปารีส วาดจากสะพาน ปองรัวยาล ระหว่างปี พ.ศ. ๒๒๑๓-๒๒๒๘

นีเดิลส์ และต่อไปยังเกาะรอบบิน แล้วทอดสมอที่อ่าวตรงแหลมกูดโฮป พักผ่อนจนลูกเรือหายเหน็ดเหนื่อย จึงออกเดินทางต่อไปที่เกาะอะเซนซัน เกาะกอร์โว ซึ่งอยู่ใต้สุดของหมู่เกาะอะซอเรส ต่อไปยังเกาะแกสซองและเมืองเบรสต์

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ออกต้อนรับราชทูตไทยในวันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๒๒๙ ณ พระราชวังแวร์ซาย โดยมีท่านจอมพลดุค เดอ ลา เฟยยาด มาต้อนรับคณะทูตที่โฮเต็ลที่พัก

เมื่อไปถึงท้องพระโรง คณะทูตลงกราบไหว้กับพื้นตั้งแต่ก่อนเข้า ๑ ครั้ง กราบลงระหว่างทางอีก ๑ ครั้ง และเมื่อถึงตีนพระราชบัลลังก์ ก็กราบลงอีกหนึ่งครั้ง สร้างความพอพระทัยให้แก่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เป็นอันมาก



ออกพระวิสุทธสุนธร และเมอร์ซิเออร์ เดอ โชมองต์

หลังจากถวายพระราชสาสน์แล้ว ออกพระวิสุทธสุนธรก็กล่าวบังคมทูล คำกล่าวของท่านแยบคาย ไพเราะมาก ถึงกับทุกคนที่อยู่ในที่นั้น ขอให้พิมพ์ต้นฉบับออกแจกจ่ายกันเป็นที่ระลึก

ในวันเดียวกัน ท่านต้องกล่าวสุนทรพจน์อีก ๑๖ ครั้ง เพื่อยอพระเกียรติพระบรมวงศานุวงศ์

ราชทูตได้เข้าชมพระราชวังแวร์ซาย ชมบ้านเมืองสำคัญ ๆ ทุกแห่งของนครปารีส ชมหอดูดาว พิพิธภัณฑ์ ที่ทำพรม วัดและโรงพิมพ์ สำหรับโรงพิมพ์นี้ ท่านราชทูตมีความสนใจมาก ถึงขนาดอยากได้เครื่องพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทย ซึ่งทางฝรั่งเศสก็รับปากว่าจะทำให้ แต่บังเอิญเมื่อกลับมาถึงเมืองไทย มีการเปลี่ยนรัชกาลใหม่ เรื่องเครื่องพิมพ์และตัวพิมพ์ภาษาไทยจึงเงียบไป

คณะทูตเดินทางไปชมสถานที่ต่าง ๆ นอกเมืองปารีสมากมายหลายแห่ง เช่น แซงต์ เดอนี, โบมงต์, ติลเลียร์, โบเวส์, เบรอเตย, อาเมียงส์, ดูร์ลองด์, อาร์ราส, วิลเนอฟ, อาร์ดวส แอล เบตูล แอร์ แซงต์โอแมร์ กราเวอลีน ดันเคิก แบร์ค รอสบรูก์ เมเมีย ลีล ตูร์เนย์ คงเด วาลองเซียน ดูเอ กัมเบร เปรอน แซงต์กองตัง กรูซี เลอชาโต วิลเลร์-โกตเตร นองเตย ตัมมาร์ตัง

ทุกครั้งที่ออกจากปารีส หรือกลับมาถึงปารีส ท่านราชทูตจะพาคณะของท่าน ก้มกราบลงบนพื้นดิน เพื่อแสดงความขอบพระมหากรุณาธิคุณพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งสร้างความประทับใจให้แก่ชาวฝรั่งเศสยิ่งนัก

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าหลุยส์เกรงว่า ราชทูตจะหนาว จึงพระราชทานเสื้อโอเวอร์โคต และหมวกมาให้ เมื่อรับของแล้ว ราชทูตก็ถามขุนนางฝรั่งเศสว่า ขณะนี้พระเจ้าหลุยส์ประทับอยู่ที่ใด ครั้นได้รับคำตอบ ท่านก็คุกเข่าลงกราบขอบพระกรุณาธิคุณทันที

วันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๒๓๐ ออกพระวิสุทธสุนธรพร้อมด้วยคณะทูต เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เพื่อกราบบังคมลา ณ พระราชวังแวร์ซาย โดยท่านราชทูตเป็นผู้กราบบังคมทูลเป็นภาษาไทย และบาทหลวงเตอ ลีออง เป็นผู้แปลเป็นภาษาฝรั่งเศส

คำกราบบังคมทูลมีดังนี้

"ใต้ฝ่าละอองพระบาทผู้ยิ่งใหญ่ ข้าพระพุทธเจ้ามาเฝ้า เพื่อขอพระบรมราชานุญาต ทูลลากลับไปเฝ้า พระเจ้าอยู่หัวของข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าทราบดีว่า ขณะนี้พระเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงสยาม กำลังทรงกระหาย ใคร่ทราบผลสำเร็จของคณะทูตชุดนี้ รวมทั้งสิ่งแปลก ๆ ต่าง ๆ ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้พบเห็น เพื่อจะนำไป

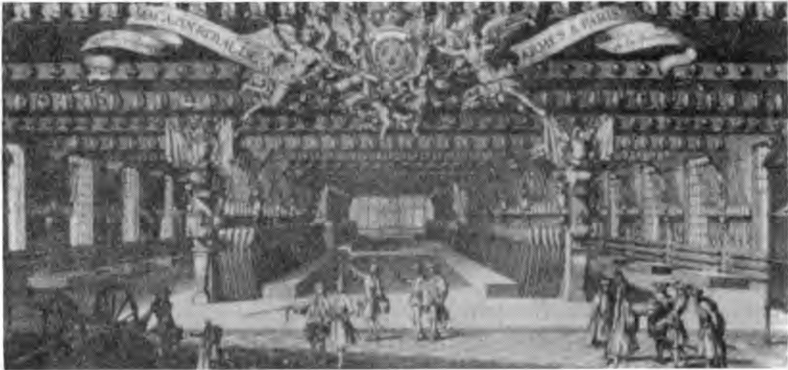


THE
VOYAGE
of
SIAM

London Printed 1688

คณะราชทูตไทยเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ที่พระราชวังแวร์ซาย

กราบบังคมทูลให้ทรงทราบ รวมทั้งทรงพระปรารถนาดีที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ทรงมีต่อพระเจ้ากรุงสยาม รวมทั้งความแน่วแน่ในมิตรภาพอันถาวร ซึ่งพระองค์ให้นำไปกราบบังคมทูลให้ทรงทราบ สภาพลมฟ้าอากาศก็ถึงฤดูกาลแล้ว ที่จะต้องทูลลากลับ ขณะเดียวกันการปฏิบัติต่าง ๆ ต่อข้าพระพุทธเจ้า อันเต็มไปด้วยเมตตา ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้รับทุกแห่งหน ซึ่งพระองค์ทรงรับสั่งให้เขาปฏิบัติเป็นที่สุขสบายจนอาจทำให้ข้าพระพุทธเจ้า ลืมบ้านเกิดเมืองนอน และแม้แต่การงานของพระเจ้าอยู่หัวกรุงสยามที่ทรงมอบหมายมาก่อนบังคมทูลลาจากไป ข้าพระพุทธเจ้าหามีคำพูดที่เพียงพอ ที่จะให้ทรงทราบถึงหัวใจอันเต็มเปี่ยมไปด้วยความตื้นตันใจในพระมหากรุณาธิคุณ ความดีใจในทุกสิ่งทุกอย่าง และความขอบพระทัยที่อยู่ในหัวใจของเรา ขณะนี้ ถึงเวลาที่จะต้องทูลลาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจหาคำกราบบังคมทูลใด ที่ซึ่งพอที่จะแสดงถึงความรู้สึกชื่นชม ความเคารพเทิดทูน และความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งเปี่ยมล้นอยู่ในตัวข้าพระพุทธเจ้า เป็นไปตามความนึกหวังของข้าพระพุทธเจ้าว่า ใต้ฝ่าละอองพระบาททรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เปี่ยมด้วยบุญบารมีพิเศษ เกินกว่าที่ข้าพระพุทธเจ้าคาดไว้ ข้าพระพุทธเจ้าจำเป็นต้องกราบบังคมทูลยอมรับว่า พระราชอัธยาศัยอันนุ่มนวลเป็นสิ่งที่ข้า ฯ ไม่เคยคาดคิดมาก่อน รวมทั้งความสุภาพอ่อนโยนที่มีพระเมตตาประทาน ให้แก่พวกข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่า คุณสมบัติที่ดูตรงกันข้ามนั้นคือ คุณสมบัติเหมือนกันที่พบได้ในบุคคลเดียวกัน คือ พระราชอำนาจอันยิ่งใหญ่มหาศาลอยู่คู่กับคุณงามความดี บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าไม่แปลกใจอะไรมากไปกว่า



ออกพระวิสุทธสุนธร เยี่ยมชมคลังแสดงอาวุธในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

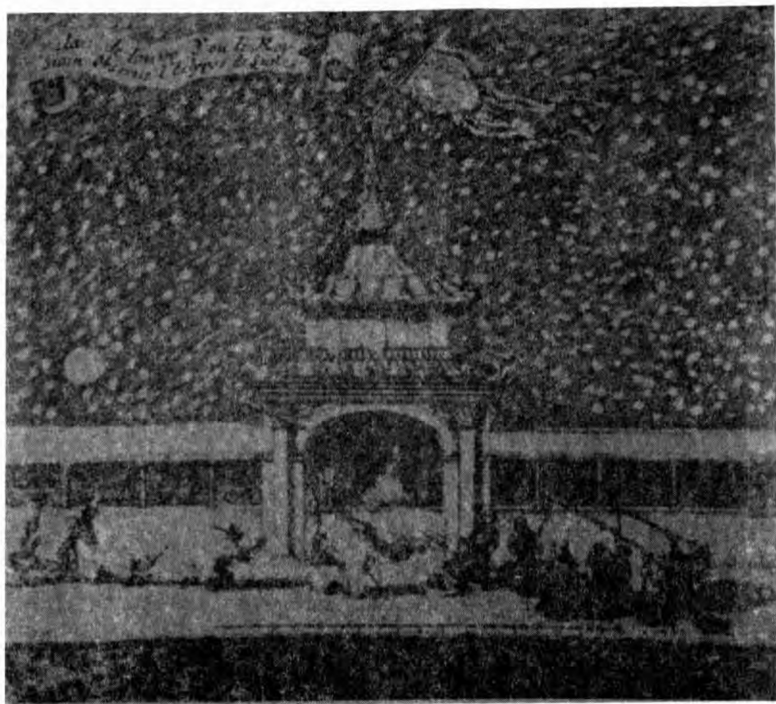
พสกนิกรของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทอีกแล้ว เขาเหล่านั้นสุขสบายอย่างล้นเหลือ ที่ได้อยู่อาศัยในจักรวรรดิของพระองค์ และในทุกหนทุกแห่งที่มีโอกาสก็จะแสดงออกซึ่งความรักใคร่ ซึ่งเขามีต่อองค์ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท สำหรับข้าพระพุทธเจ้า องค์พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่เยี่ยงพระองค์ เต็มเปี่ยมไปด้วยคุณงามความดี และเป็นที่ต้องใจ เนื่องจากคุณธรรมของพระองค์ และข้าพระพุทธเจ้าสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ถึงขั้วหัวใจและมีความประหลาดใจที่ได้เห็นพระองค์ทรงพระปรีชาเฉลียวฉลาดล้ำลึก และความมหัศจรรย์ต่าง ๆ ที่บังเกิดขึ้นในรัชสมัยของพระองค์ ทั้งหมดนี้ทำให้ชีวิตของข้าพระพุทธเจ้า ดูประหนึ่งว่าสั้นนิดเดียว และโลกทั้งโลกก็แคบเล็กเกินกว่าที่จะประกาศสิ่งที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายคิด คงจะเป็น

การยากลำบาก ที่จะจดจำสิ่งต่าง ๆ อันมากหลาย ข้าพระพุทธเจ้าจึงได้รวบรวมสิ่งที่พบเห็นเหล่านั้น จดลงไว้เป็นบันทึก ข้าพระพุทธเจ้าขอจบคำกราบบังคมทูลด้วยการ ขอแถลงอย่างจริงใจว่า ถึงแม้ข้าพระพุทธเจ้าออกจะกราบบังคมทูลเสียยืดยาว แต่ก็ยังมีอีกหลายสิ่งหลายอย่าง มากมายที่ข้าพระพุทธเจ้ามิได้กล่าวถึงความทรงจำต่าง ๆ เหล่านี้ ข้าพระพุทธเจ้าจะเก็บไว้อย่างไม่ลืมเลือนตลอดไปจนชั่วลูกชั่วหลาน และจะถือว่าเป็นความทรงจำที่หายากที่สุด และเป็นอนุสรณ์ที่สำคัญที่สุดของบ้านเมือง พระเจ้าอยู่หัวจะได้ส่งของเหล่านี้ เป็นเครื่องทรงจำของบรรดาเจ้านายทั้งหลาย ผู้เป็นพันธมิตรของพระองค์ เพื่อที่ในเวลาไม่ช้า ชาวตะวันออกก็จะได้ตระหนักแน่เป็นเวลานานอีกหลายศตวรรษ ถึงคุณธรรมอันมากมายจนไม่อาจจะวัดได้ ของพระเจ้าหลุยส์มหาราช ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีความปีติยิ่งที่ทราบว่า ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้หายพระประชวร และมีสุขภาพอันสมบูรณ์ยิ่งแล้ว ทั้งนี้เพราะสวรรค์ยังดลบันดาล ที่จะให้พระชนม์ชีพของพระองค์ ดำรงอยู่ต่อไปอีกชั่วกาลนาน"

คำกราบบังคมทูล ของออกพระวิสุทธสุนธร (ปาน) ยังความพอใจแก่ทุกคนที่อยู่ในที่นั้นมาก

ก่อนออกเดินทางไปยังเมืองเบรสต์ ทูตทั้ง ๓ ได้หันหน้าไปทางทิศที่ตั้งของพระราชวังแวร์ซาย แล้วคุกเข่าลงกราบถวายความเคารพ ต่อพระเจ้าหลุยส์อีกครั้งหนึ่ง สร้างความประทับใจให้แก่ผู้ที่อยู่ ณ ที่นั้นเป็นอันมาก

คณะทูตเดินทางจากประเทศฝรั่งเศส พร้อมด้วยคณะทูตชุดที่ ๒ ของ



สมเด็จพระนารายณ์ทอดพระเนตรจันทรุปราคา



บ้านพักราชทูตฝรั่งเศส

พระเจ้าหลุยส์ ซึ่งเดินทางมากับเรือชื่อไกยาร์ด คณะทูตฝรั่งเศสชุดนี้ประกอบด้วยบุคคลสำคัญ ๆ ดังนี้

เมอร์ซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ราชทูต

เมอร์ซิเออร์ เซเบเรต์ อุปทูต

เมอร์ซิเออร์ เด ฟาชจ์ นายทหารยศนายพันโท (บางแห่งว่ายศนายพลเอก)

บาทหลวงตาชาร์ด บาทหลวงเยซูอิต

ทหาร พร้อมอาวุธและกระสุนดินดำ จำนวน ๖๓๖ คน

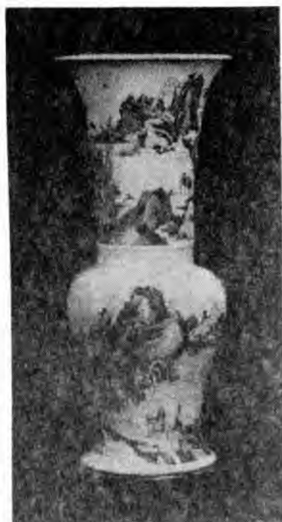
เรือ ๖ ลำ แต่เมื่อมาถึงแหลมกูดโฮป มีทหารล้มป่วยมาก จึงต้องบรรทุกคนป่วยกลับฝรั่งเศส ๑ ลำ จึงเหลือเรือที่เดินทางมาถึงอ่าวเมืองบางกอก เพียง ๕ ลำกับทหารเพียง ๔๙๒ คน

ความแข็งกระด้างของราชทูต การขัดแย้งของคณะทูต ตลอดจนจำนวน



สมเด็จพระนารายณ์เสด็จออกท้องพระโรง ให้ทูตและเสนาบดีเข้าเฝ้าปรึกษาราชการ เบื้องล่างเป็นเงินตราสมัยอยุธยา

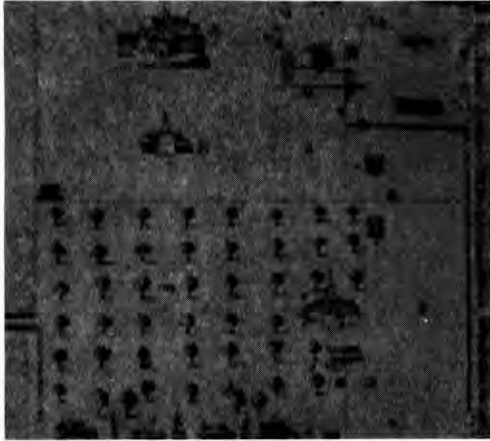




ภาชนะมีฝาปิด (เครื่องไม้ลงรัก) ศิลปะจีนและแจกันลายคราม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องบรรณาการ ที่สมเด็จพระนารายณ์โปรดนำมาทูลเกล้าถวายแด่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔

ทหารพร้อมอาวุธมากมาย ที่เดินทางมาพร้อมกับออกพระวิสุทธิสุนธรครั้งนี้ เป็นที่ผิดสังเกต ความเฉลียวฉลาดและความมีไหวพริบ ทำให้ท่านเริ่มสงสัย และไม่วางใจคณะทูตชุดนี้มาก แต่ก็ได้แต่เก็บความไม่สบายใจนี้ไว้เงียบ ๆ

เมื่อคณะทูตฝรั่งเศส มาถึงปากอ่าวแม่น้ำเจ้าพระยา ในวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๒๓๐ ท่านราชทูตซึ่งสังเกตเห็นท่าทีแข็งกระด้าง ของคณะทูตฝรั่งเศส ประกอบกับความรู้สึกผิดสังเกต ที่มีเรือรบและทหารมากับคณะทูตด้วย จึงนำความคิดนี้ไปปรึกษากับออกพระเพทราชา ซึ่งมีประชาชนรักมาก ร่วมมือแก้ไขสถานการณ์ที่ทำท่าจะเลวร้าย ด้วยการซ่องสุมอาวุธและผู้คน เพื่อปฏิบัติการล้มล้างอำนาจของออกญาวิไชเยนทร์ และขับไล่กอง



ภาพพิมพ์แกะจากลายเส้นของเคมพ์เฟอร์ Kaempfer มีรายละเอียด เส้นทางการเดินทาง ของคณะราชทูตฝรั่งเศส นับตั้งแต่เข้าสู่พระบรมมหาราชวัง ที่กรุงศรีอยุธยา จนกระทั่งถึงท้องพระโรงที่พระเจ้าแผ่นดินออกให้เข้าเฝ้า

ทหารฝรั่งเศสออกไปจากเมืองไทย

ออกพระวิสุทธสุนธร (ปาน) ราชทูตไทยผู้มีความเฉลียวฉลาด และมีความสามารถรอบด้าน ทำหน้าที่เป็นเสนาธิการ วางแผนและคาดคะเนกลยุทธ ของฝ่ายออกญาวิไชเยนทร์ นอกจากนั้นท่านยังได้รับมอบหมายจากออกพระเพทราชา ให้เป็นกำลังสำคัญในการสู้รบกับทหารฝรั่งเศสที่ป้อมเมืองบางกอก เป็นเวลาประมาณ ๓ เดือนเศษ จึงได้มีการเจรจาสงบศึกกัน ในที่สุดฝ่ายฝรั่งเศสก็ได้ถอนกำลังทหาร และเรือกลับออกไป

ประเทศไทยปลอดภัยจากการคุกคามของฝรั่งเศส ด้วยการต่อสู้และความเฉลียวฉลาด ของเจ้าพระยาโกษา (ปาน) ซึ่งหลังจากผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน สมเด็จพระเพทราชาขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์ เจ้าพระยา

โกษาธิบดี (ปาน) ก็ได้รับความดีความชอบ ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าพระยาพระคลังทำหน้าที่ดูแลชาวต่างประเทศ

ในปี พ.ศ. ๒๒๓๙ เกิดภาวะข้าวยากหมากแพง ทั้งภัยพิบัติร้ายแรงต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นไม่ได้ขาด ทั้งยังมีข่าวฝรั่งเศสจะหวนกลับมาทำสงครามอีก ทำให้สมเด็จพระเพทราชาทรงกริ้วอยู่เป็นนิตย์ สร้างความเดือดร้อนแก่บรรดาขุนนางเป็นอันมาก และขุนนางที่ได้รับพระราชอาญาอย่างหนักก็คือ เจ้าพระยาพระคลังผู้มีความสามารถ และเป็นที่นิยมรักใคร่ในหมู่ประชาราษฎรเป็นอันมาก จนทำให้พระเพทราชาไม่พอพระทัย เกรงว่าจะก่อการกบฏแย่งชิงราชสมบัติ

เจ้าพระยาโกษาธิบดีถูกลงพระอาญาอยู่เสมอ ๆ คราวหนึ่งทรงกริ้วถึงขนาดใช้พระแสงดาบตัดปลายจมูกของท่านเจ้าพระยาโกษาฯ จนแหว่ง

ก่อนหน้าที่ท่านเจ้าพระยาโกษาธิบดี จะถึงแก่อสัญกรรม เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๔๒ ท่านก็ถูกริบราชบาตร์ บุตรสาวคนโต และบุตรชายอีก ๒-๓ คน รวมทั้งอนุภรรยาของท่านก็ถูกจำขัง

การอสัญกรรมของท่านเจ้าพระยาโกษาธิบดี ไม่เป็นที่ทราบแน่ชัดว่า ถูกเฆี่ยนหรือใช้มีดแทงตัวตายเพราะความตรอมใจ แต่อย่างไรก็ตามสมเด็จพระเพทราชาก็รับสั่งให้ ลงพระอาญาหมอจีนที่ทำการรักษาท่านเจ้าพระยาโกษาฯ อย่างหนัก โดยกล่าวโทษว่า เป็นผู้ลอบวางยาพิษ พระองค์แสดงความเสียพระทัยต่ออสัญกรรมของเจ้าพระยาโกษาธิบดี โดยการไม่โปรดให้จัดงานศพตามพิธีศาสนา ด้วยเหตุนี้ ทำให้บรรดาขุนนางพากันคลายความจงรักภักดีต่อพระองค์ อันเป็นสาเหตุให้เกิดความยุ่งยาก ในการบริหารบ้านเมืองในภายหลัง

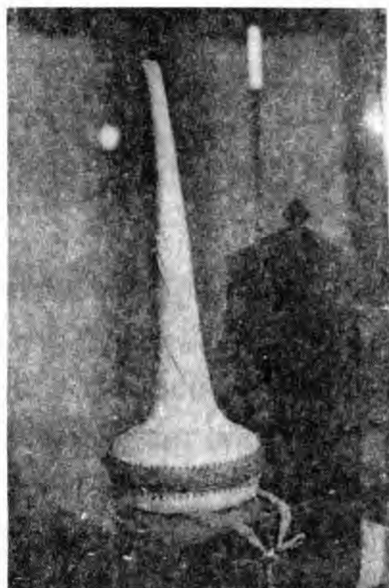


เหรียญที่ระลึกทำขึ้นในโอกาสที่ราชทูตไทย เดินทางไปฝรั่งเศส
เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๙ ทำด้วยเงิน เส้นผ่าศูนย์กลาง ๗.๒ ซ.ม.

จะเห็นได้ว่า ความดีที่เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ได้ทำไว้ ในขณะยังมีชีวิตอยู่ เป็นที่รักและพอใจของบรรดาข้าราชการ และประชาชนมาก จนแม้ขณะที่อสัญกรรมไปแล้ว ก็ยังเป็นที่เสียดายของผู้คนทั่วไปอย่างมากมาย

เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ต้นตระกูลแห่งราชวงศ์จักรีวงศ์

จากหนังสือชื่อ เธอะ คิงดอม แอนด์ พีเพิล ไซแอม (People and Kingdom of Siam) เล่มที่ ๑ หน้าที่ ๖๕ ซึ่งเป็นพระราชหัตถเลขา ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงเซอร์ จอห์น เบาริง มีเรื่องราวที่เกี่ยวกับเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ในฐานะเป็นต้นตระกูลพระบรมราชวงศ์จักรีวงศ์ว่า เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) มีบุตรชายคนหนึ่งชื่อคุณทอง หรือขุนทอง ภายหลังเข้ารับราชการในแผ่นดินขุนหลวงสรศักดิ์ หรือพระเจ้าเสือ จนได้เลื่อนยศเป็นพระยาวรวงษาธิราช เสนาบดีทางด้านต่างประเทศ



ลอมพอกและลุ้ง
หมวกซึ่งคณะราชทูตไทยสวมไปประเทศฝรั่งเศส
สูง ๔๘ ซ.ม. เส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๖.๕ ซ.ม.
ส่วนลุ้งสูง ๕๖,๒๑.๖ คูณ ๒๑.๖ ซ.ม.
ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรุงเทพฯ

พระยาวรวงษาธิราชมีบุตรชายชื่อ ทองคำ มียศเป็นพระยาราชนิกูล ตำแหน่งปลัดว่าการกรมมหาดไทย ในรัชสมัยพระเจ้าท้ายสระ ปรากฏหลักฐานว่ามีบ้านอยู่ในกำแพงเมืองอยุธยา ใกล้ป่าตอง ไม่ห่างจากประตูชัย

พระยาราชนิกูล มีบุตรชื่อ ทองดี ได้เป็นหลวงพินิจอักษร หรือบางแห่งว่าพระอักษรสุนทร เสมียนตราประจำกรมมหาดไทย รัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐ์

หลังจากกรุงศรีอยุธยาแตก ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ หลวงพินิจอักษรหนีไปอยู่จังหวัดพิษณุโลก โดยเข้ารับราชการกับพระยาสุรสีห์ (บุญเรือง) ซึ่งตั้งตนเป็นกษัตริย์อยู่ทางเหนือ และได้รับยศเป็นเจ้าพระยาจักรี ว่าที่เสนาบดีการมหาดไทย ที่พิษณุโลก

เจ้าพระยาจักรีทองดี มีบุตร-ธิดา ๕ คน
คนโต เป็นหญิง ชื่อ สา
คนที่ ๒ เป็นชาย ชื่อ สะ
คนที่ ๓ เป็นหญิง ชื่อ แก้ว
คนที่ ๔ เป็นชาย ชื่อ ทองด้วง
คนที่ ๕ เป็นชาย ชื่อ บุญมา

สำหรับบุตรคนที่ ๔ ของเจ้าพระยาจักรี (ทองดี) ได้เข้าร่วมกับพระยาตาก ซ่องสุมผู้คนกอบกู้อิสรภาพ ขับไล่พม่าออกไปจากกรุงศรีอยุธยา และได้รับยศเป็นเจ้าพระยาจักรี หลังจากพระเจ้าตากสินมหาราชทรงเสียสติ ขุนนางจึงพากันอัญเชิญเจ้าพระยาจักรีขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระปฐมบรมวงศ์จักรี

แผนผังแสดงสายสกุลของ เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน)

ขุนนางเชื้อสายพระยาเกียรติ์

พระยาราม

ไม่ปรากฏชื่อ ——— พระองค์เจ้าบัวหรือเจ้าแม่วัดดุสิต

เจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก)

เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน)
\+
ภรรยา

พระยาวรวงษาธิราช (คุณทอง หรือขุนทอง) + ภรรยา

พระยาราชนิกูล (ทองคำ)
\+
ภรรยา

พระอักษรสุนทร (ทองดี)
\+
ภรรยา

เจ้าพระยาจักรี (ทองด้วง) ต่อมาปราบดาภิเษกเป็น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ พระปฐมบรมวงศ์จักรี



พระพุทธรูป จากลายเส้นของซิมง เดอ ลา ลูแบร์

พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน แด่ เซอร์ จอห์น เบาริง เกี่ยวกับเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน)

"กล่าวไว้ว่า ตระกูลแรกของบรรพบุรุษข้างบิดา มีพื้นเพเป็นชาวหงสาวดี...ตระกูลนี้ได้รับราชการเป็นทหาร สนองพระเดชพระคุณกษัตริย์องค์ที่ปราบปรามกรุงศรีอยุธยา.....พระนเรศวรประทับอยู่ที่หงสาวดี ในช่วงรัชสมัยของกษัตริย์ผู้รบชนะสิบทิศ (บุเรงนอง) ทรงเฝ้าดูความเป็นไปของบ้านเมือง เมื่อกษัตริย์สิ้นพระชนม์ลง เป็นเวลาราวครึ่งเดือน ที่ไม่พอพระทัย และไม่เห็นด้วยกับผู้ที่จะสืบราชสมบัติ ต่อจากกษัตริย์องค์ที่สิ้นพระชนม์ จึงชักชวนสมัครพรรคพวกภายในเมืองนั้น หนีกลับบ้านเกิดเมืองนอนของพระองค์ และทรงประกาศเอกราชของสยาม จากอำนาจของหงสาวดี ตระกูลที่รับราชการทหารที่กล่าวถึงข้างต้น มีความสัมพันธ์อันดีกับพระนเรศวร และได้ติดตามพระองค์มายังแผ่นดินสยาม และได้รับพระราชทานที่ดิน ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา (วัดขุนแสน ตามที่อ้างในพระราชพงศาวดาร)"

"หลังแผ่นดินพระนเรศวร หลักฐานเกี่ยวกับตระกูลนี้ขาดหายไป มาจนถึงแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ครองราชที่อยุธยา ราว พ.ศ. ๒๑๙๙-๒๒๒๕ ในรัชสมัยกษัตริย์องค์นี้ มีพี่น้อง ๒ คน เป็นบุคคลที่พิเศษยิ่งสืบเชื้อสายมาจากตระกูลที่กล่าวมาแล้ว เป็นผู้ที่พระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานและแต่งตั้งให้พี่ชายคนใหญ่ ดำรงตำแหน่งเกี่ยวกับการต่างประเทศ มียศเป็น "เจ้าพระยาพระคลัง" ผู้ที่เคยต้อนรับคณะทูตฝรั่งเศส ที่มาเยี่ยมเยือนกรุงสยามในครั้งนั้น ส่วนน้องชายคนเล็กของท่านเจ้าพระยาพระคลัง คือ



ภาพปฏิทินปี พ.ศ. ๒๒๓๐ แสดงสัญลักษณ์แห่งสัมพันธไมตรีระหว่างไทยและฝรั่งเศส เมื่อปี พ.ศ. ๒๒๒๙

นายปาล ซึ่งเคยรับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าคณะทูตไปฝรั่งเศส ...กล่าวว่า บรรพบุรุษของเรา สืบเชื้อสายมาจากท่านผู้นี้ รุ่นลูกรุ่นหลานที่สืบเชื้อสายต่อมาอีกหลายชั่วอายุคน มิได้รับราชการต่อเนื่องกัน ในรัชสมัยหลังแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์แล้ว มาจนกระทั่งรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ซึ่งปกครองกรุงสยามระหว่าง พ.ศ. ๒๒๕๙-๒๒๗๕ บุตรชายของตระกูลที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าพระยาพระคลัง ผู้ที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ซึ่งเป็นผู้ที่ทำให้สถานการณ์ภายในกรุงศรีอยุธยาเป็นที่สงบสุข...บุคคลที่พิเศษยิ่งผู้นี้ได้เข้ารับราชการ และได้สมรสกับหญิงสาวผู้มีสิริโฉมงดงามผู้หนึ่ง เป็นบุตรสาวจากครอบครัวจีนที่มั่งคั่งที่สุด ท่านผู้นี้เป็นที่ทรงโปรดปรานยิ่งนัก ทรงตั้งให้เป็นที่เสมียนตราอาลักษณ์ ประจำเขตทางเหนือ (พิษณุโลก) ได้รับยศเป็น พระอักษรสุนทรเสมียนตรา พระอักษรสุนทรเสมียนตรามีบุตร ๕ คน กับภรรยาคนแรก ภายหลังถึงแก่กรรม จึงสมรสใหม่กับน้องสาวของภรรยา มีบุตรสาว ๑ คน บุตร ๕ คนแรกนั้น คนโตเป็นชาย ต่อมาได้รับราชการกับวังหน้าในสมัยราชวงศ์จักรี มีบุตรสาวคนเดียว ซึ่งเสียชีวิตเมื่อตอนกรุงแตก คนที่สองและคนที่สามเป็นบุตรสาว ซึ่งมีลูกหลานหลายคนสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน (เป็นพระราชมารดาของพระเจ้าอยู่หัวและวังหน้า-คือตัวข้าพเจ้าเองกับพระอนุชาของข้าพเจ้า)...คนที่สี่เป็นบุตรที่พิเศษสุด ได้ขึ้นครองราชเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ปัจจุบันแห่งสยาม ทรงประสูติในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๒๗๙ ทรงเป็นพระอัยยิกาของกษัตริย์องค์ปัจจุบันและองค์ต่อมา (คือข้าพเจ้าและพระอนุชา) ส่วนคนที่ห้า ที่เกิดเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๒๗๗ ได้เป็นวังหน้าในรัชสมัยของพระเชษฐา...”

“นามของข้าพเจ้าในภาษาสยามคือ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและใช้ชื่อภาษาสันสกฤต ซึ่งเขียนเป็นอักษรย่อว่า ส.ป.ม.มงกุฎ”

จดหมายฉบับที่ ๒

157

[illegible]

จดหมายลายมือออกพระวิสุทธสุนธร (ปาน) และดวงตราประทับ

ลำดับเหตุการณ์ในสมัยของเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน)

เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) เกิดประมาณปี พ.ศ. ๒๑๗๖ รัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

บิดา ไม่ทราบชื่อ เชื้อสายขุนนางมอญ พระยาเกียรติ์ พระยาราม

มารดา พระองค์เจ้าบัว พระนมเอก หรือ เจ้าแม่วัดดุสิต

วันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๒๒๘ คณะราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ชุดแรก เดินทางมาถึงปากอ่าวเจ้าพระยา โดยมีเชอวาเลีย เดอ โชมองต์ เป็นราชทูต และสมเด็จพระนารายณ์แต่งตั้งหม่อมปาน ให้เป็นผู้ออกไปต้อนรับคณะทูตฝรั่งเศส

วันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๒๒๙ ได้รับแต่งตั้งเป็น ออกพระวิสุทธสุนธร ราชทูต เดินทางไปเจริญสัมพันธไมตรีกับประเทศฝรั่งเศส

วันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๒๒๙ เดินทางถึงกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๒๒๙ เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ถวายพระราชสาสน์ของสมเด็จพระนารายณ์

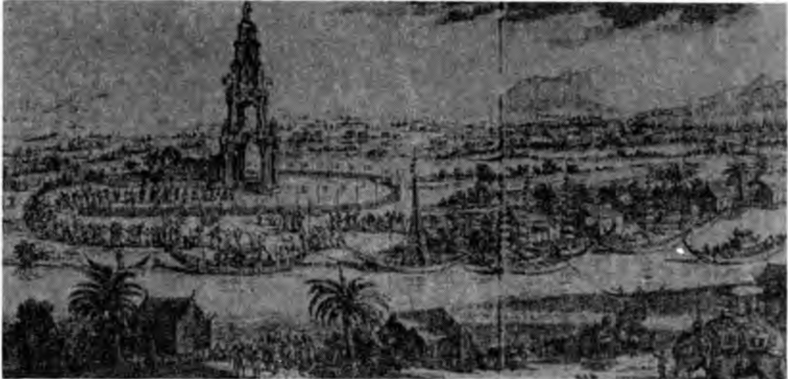
วันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๒๓๐ เข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เพื่อกราบบังคมทูลลากลับประเทศไทย

วันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๒๓๐ คณะราชทูตฝรั่งเศสชุดที่ ๒ พร้อมด้วยออกพระวิสุทธสุนธร ถึงปากอ่าวแม่น้ำเจ้าพระยา

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๒๓๑ เป็นเจ้าพระยาโกษาธิบดี เป็นหัวหน้าในการสู้รบ ผลักดันกองทหารฝรั่งเศส ออกไปจากประเทศไทย

ปี พ.ศ. ๒๒๔๒ ถึงแก่อสัญกรรม ในรัชสมัยสมเด็จพระเพทราชา



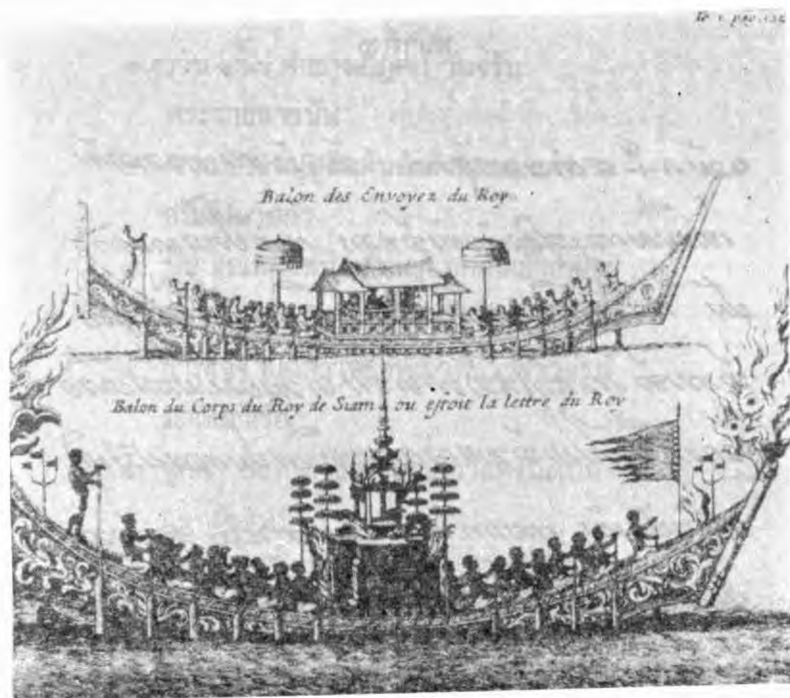


พระราชพิธีถวายเพลิงพระศพ
(ที่มา Laan ประมาณ ค.ศ. ๑๗๒๐)

บันทึกรายวันของออกพระวิสุทธสุนธร (ปาน)

ออกพระวิสุทธสุนธร เป็นผู้สนใจในการศึกษา เอาใจใส่ในวิชาการต่าง ๆ และชอบขวนขวายหาความรู้ใหม่ ๆ อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเห็นอะไร ท่านมักจะจดลงในสมุดบันทึกประจำวันของท่าน

ตลอดเวลาที่พำนักอยู่ในประเทศฝรั่งเศส ท่านได้จดบันทึกสิ่งที่พบเห็นในแต่ละวันเอาไว้อย่างละเอียด บันทึกรายวันของท่าน ทำให้คนรุ่นหลังทราบถึงสภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวตะวันตกในเวลานั้นได้อย่างชัดเจน



ภาพพิมพ์แกะจากลายเส้นของซิมง เดอ ลา ลูแบร์ เป็นภาพเรือที่มาต้อนรับคณะทูตฝรั่งเศส

บันทึกประจำวันส่วนหนึ่ง ตกค้างอยู่ประเทศฝรั่งเศส และเป็นส่วนที่หลงเหลืออยู่จนถึงปัจจุบัน

บันทึกชุดนี้มีทั้งสิ้น ๖๖ หน้า หอสมุดแห่งชาติได้พิจารณาถ่ายทอดอ่าน แปลและถอดเป็นภาษาปัจจุบันเรียบร้อยแล้ว คัดลอกมาลงไว้ เพื่อเป็นตัวอย่างเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น

หน้าที่ ๖

[illegible]

คำถ่ายถอด

๑.◎วัน ๑ ๔ฯ ๘ คำฆานอัฎศก วันจ่รับ
พระราชสารนัน
๒. เจาเมอีงแลมูสูอีนต้นตังข้าหลวง แล
ก่ปีต้นนายกำ
๓. ปัน แลเมศีรหม้อผูใหญออกกีนเข้าเทยีง
ดวย
๔. ข้าพ่เจ้า แลเลาใหข้าพ่เจาฟังวาชาวอ่รุม
มาตีเอาเรือ
๕. ลูกค้า ซืงไปมาข้าฆายณ่อาวแหงนีงเปน
แดนฝ้รงษนี
๖. แลกำปันนัน เกยเกาะแตก แลชาวฝรั่งเสด
จับชาว
๗. อ่รุมได ๑๕๐ คีนในีชาวอ่รุม ๑๓๐ ค่น แลชาว
๘. อังกฤษแลวีลันตานันบ้างแลอีศปาญะ
บ้างแลฝ้รงเสด
๙. นัน ๒๐ ค่น แลพระม่หากระสัตระเจา
สังวาอัง
๑๐. กฤษแลอีศปาญะแลวีลันดานันใหปลอยเสียแล
๑๑. แตชาวอ่รุมนัน พระม่หากระสัตรเจ้าใหเอา
จำใว
๑๒. แลวแลพระม่หากระสัตระเจ้า ใหแตงกำปัน
๑๓. ๑๒ ลำ ใหไปบอกวาพ่ญาอ่รุม สีเปนพระ
๑๔. ราชไมตีร และเหตุไดจีงชาวอ่รุมมาจับ
ชาวอ่.....

คำอ่าน

◎วัน ๑๕๘ ค่ำ ขาลอัฏฐศก [๑๗] วันจะรับพระราชสาสน์นั้น
เจ้าเมืองแลมูสูอินดันดังข้าหลวง แลกะปิตัน [๑๘] นายกำ-
ปั่น แลเมศรี หมอผู้ใหญ่ออกกินข้าวเที่ยงด้วย
ข้าพเจ้า แลเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ชาวอรุมมาตีเอาเรือ
ลูกค้า ซึ่งไปมาค้าขาย ณ อ่าวแห่งหนึ่งเป็นแดนฝรั่งษ [๑๙] นี้
แลกำปั่นนั้นเกยเกาะแตก แลชาวฝรั่งเศสจับชาว
อรุมได้ ๑๕๐ คนในนี้ชาวอรุม ๑๓๐ คน แลชาว
อังกฤษ แลวิลันดา [๒๐] นั้นบ้าง แลอีศปาญะ [๒๑] บ้าง แลฝรั่งเศส
นั้น ๒๐ คน แลพระมหากษัตริย์เจ้าสั่งว่าอัง-
กฤษ แลอีศปาญะ แลวิลันดานั้นให้ปล่อยเสียแล
แต่ชาวอรุมนั้น พระมหากษัตริย์เจ้าให้เอาจำไว้
แล้ว แลพระมหากษัตริย์เจ้าให้แต่งกำปั่น
๑๒ ลำ ให้ไปบอกว่าพญาอรุมสี เป็นพระ

ราชไมตรี แลเหตุใดจึงชาวอรุมมาจับ
ชาวอ่.....



เหรียญที่ระลึกซึ่งประเทศฝรั่งเศส ทำขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส ครบรอบ ๓๐๐ ปี

หน้าที่ ๗

ฝ่ายฝ่ายหน้าต่างในเวียงนั้น ลายเขียนจรั่ง พลฝ่ายมาดาว
มนุษย์ประดับพระจั่ง หลังเป็นกระจุนสอนมือมาก
เวียนขึ้นสิ่ง... พลทหารกุดตายนั้นปีศาจยุ่ง
ฝ่ายปลังรับจ้างพระมหาสถิต พระ...
พลเรือจุ่มที่มีน จนนั้น ทางคาดคาดมา ทั้ง พล
ฝ่ายทักษิณฝ่ายหลักหลายปืนทอง ปีเกาะพนม
พลงดุสิตลายทำเพราะจอมมนุษย์กดคน พลเรือ
ปืนตาว พลกำปั่นการะบุนป้อมซึ่งจุ่มมาเห็นว่า
สิ่งเสมือนจริง พลฟักคั้นข้าว รอดคั้นขึ้น ... คน
ทาง ปักยังย้ายพลุทำลาย พลคนนี้ทิ้งปล่อยออก
ไปหาขอบกัน พลเรือ ซึ่งจรับพระภาวสนั่น
ตาปืนสอนหัด หลังเท่าเมืองพลนายคดีปืนตาว
พลกำปั่นกลางปล่อง จึงไปหาท้ายเจ้า ผู้ขึ้นเก่า
ปืนพลด้วยเจ้าจึงปราโมทย์ ลากหางเสมาขดต่ำ

คำถ่ายถอด

๑. ฝาพ่หนังคางในเขยีนลายเบญจร่ง แล
ฝานาดาง
๒. นันประดับกระจ่ง แลตังปืนกระสุนสองนิว
ณหัว
๓. เรือนันสีบอก แลหนากุตเตียนันมีเตยีงปู
๔. พร่มสำรับจ่ตังพระมอรด่บ พระราช
สาร
๕. แลเรือขุนหมีนขีนนัน หลังคาดาดผาข้าว
แล
๖. พ่นักนันฉ่หลักหล้ายปีดทอง มีเบาะแพร
๗. แดงผุดลายอำเพ่อรองนังทุงค่น แลเรือะ
๘. ฝีดาวู แลกร่มการทงัปวงชีงขินมาเหนนัน
๙. ล่งเสม่อลำแลหกคนบ้างเจดคนบ้างแปดค่น
๑๐. บางปักท่งผ้าซ้าวทุกลำ แลครัน + เรือทงัปวง
ออก
๑๑. ไปพรอมกัน แลเรือ ซีงจ่รับพระราชสาร
นัน
๑๒. ยีงปืนสองนัด แลจีงเจ้าเมอีงแลนาบดีฝีดาวู
๑๓. แลกรมการทังปวง จีงไปหาข้าพ่เจ้า ณ่
บ่นกำ
๑๔. ปันแลข้าพ่เจ้าจีงปราไศรวาทานเสนาบดีต่ก

คำอ่าน

ฝาผนังข้างในเขียนลายเบญจรงค์ [๒๒] แล
ฝาหน้าต่าง
นั้นประดับกระจกและตั้งปืนกระสุนสองนิ้ว
ณ หัว
เรือนั้นสี่บอก [๒๓] แลหน้ากุดเตีย [๒๔] นั้นมีเตียงปู
พรมสำหรับจะตั้งพระมรฑป [๒๕] พระราช-
สาสน์
แลเรือขุนหมื่นขึ้นนั้น หลังคาดาดผ้าขาว
แล
พนักนั้นฉลักลายปิดทอง มีเบาะแพร
แดงผุดลายอำเพอ [๒๖] รองนั่งทุกคน แลเรือ
ฝีดาวู แลกรมการทั้งปวงซึ่งขึ้นมาเห็นนั้น
ลงเสมอลำแลหกคนบ้างเจ็ดคนบ้าง แปดคน
บ้างปักธงผ้าขาวทุกลำ แลครั้นเรือทั้งปวง
ออก
ไปพร้อมกัน แลเรือซึ่งจะรับพระราชสาสน์
นั้น
ยิงปืนสองนัด แลจึงเจ้าเมืองแล (เส) นาบดีฝีดาวู
แลกรมการทั้งปวง จึงไปหาข้าพเจ้า ณ
บนกำ-
ปั่น แลข้าพเจ้าจึงปราศรัยว่าท่านเสนาบดีตก



เชอวาเลีย เดอ โชมองต์ ถวายพระราชสาสน์พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แด่สมเด็จพระนารายณ์

หน้า ๑๙

[illegible]

คำถ่ายถอด

๑. วาตึกพระม่หากระสัตร แลหองข้าพ่เจ้า
อุบทูตอยู
๒. นันฝาแลเพด้านเขยีนเคลือบเปนลายไม
สามฉอ
๓. แลผหนังต่อทือหองนอนนันเอาพร่มลายพ่ล
๔. ร่มตรึงสามด้าน แลมีเตยีงนอนเหมอืนกันแต
๕. มารแลเพดาลนันแพระเขยีวใบตองผุด
ลายเนอึ่ง
๖. การแยงแลมีร่ไบใสชุยไมยแลมีฉากรูบ
ค่นสี
๗. อ้นแลมีแวนกวางคืบหานีวสูงสอกนึงตรึง
ติดไว
๘. ณ่ผ่หนังหองนอนนันอันนึง และมีเกาอีเจดอัน
๙. แลเตยีงนอนแลเกาอีนันเอาปาศตูเขียวทำเปน
๑๐. ฝักหุมชันนอกแลผาห่มนอนสองชัน ๆ นึง
๑๑. ผาฉีดสุรัดลายเพดานใสสำลีแลชันนึงนันแพร
๑๒. สีรเหมอืนมานมีผาทรัพ แลวจึงมีผาขาว
ลาดบ่ก
๑๓. บ่ลมีเตยีงรองของอันนึง ปูสักลาดเขยีวรีม
๑๔. ไสซูยไหม แลปูตูนันมีมารร่ไบแพรเขยีว
ดูจ

เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) ๖๒

คำอ่าน

ว่าตึกพระมหากษัตริย์ แลห้องข้าพเจ้า
อุปทูตอยู่
นั้นฝาแลเพดานเขียนเคลือบเป็นลายไม้
สามช่อ
แลผนังต่อที่ห้องนอนนั้น เอาพรมลายพล
รบตรึงสามด้าน แลมีเตียงนอนเหมือนกันแต่
ม่านแลเพดานนั้นแพรเขียวใบตองผุด
ลายเนื่อง
ก้านแย่ง แลมีระบายใส่ซุยไหม [๕๔] แลมีฉากรูป
คนสี่
อัน แลมีแว่นกว้างคืบห้านิ้วสูงศอกหนึ่งตรึง
ติดไว้
ณ ผนังห้องนอนนั้นอันหนึ่ง แลมีเก้าอี้เจ็ดอัน
แลเตียงนอนแลเก้าอี้นั้นเอาปัศตูเขียวทำเป็น
ฝักหุ้มชั้นนอก แลผ้าห่มสองชั้น ๆ หนึ่ง
ผ้าฉีดสุรัดลายเพดานใส่สำลี แลชั้นหนึ่งนั้นแพร
สีเหมือนม่านมีผ้าซับ แล้วจึงมีผ้าขาว
ลาดปก
บนมีเตียงรองของอันหนึ่ง ปูสักหลาดเขียวริม
ใส่ซุยไหม แลประตูนั้นมีม่านระบายแพรเขียว
ดุจ

หน้าที่ ๖๖

[illegible]

คำถ่ายถอด

๑. เรือหญางเรืออีเปดยาวห่กวากวาง ๓ วา
มีดาดฟา
๒. จึงตังฉ่อกลางนันแลมีไมเปนคันชังนันแล
ปลาย
๓. คันชังนันมีไมเปนงวงลงไปแลปลายงวงนัน
ทำดูจ
๔. นิงคันชอนแลมีคันชอนทังสอขางนัน
เอาเหลก
๕. ทำดุจนึงเปลข้างแลคริง แลจึงทำเปนก่งจัก
๖. ๓ ชัน แลผันให้ล่งไปเถิงดีนแลผันใหคุดเอา
ดีนนัน
๗. ใหเปลทังสองหุมให้ชีดเข้าแล้วจึงผันให้ขึน
มาแลว
๘. จึงผันใหเทดีนลงณสามปานลำนิงนันแลเล้ห
๙. กล เอาเสาก่โดงซืนก่ดิแลเหลก่ลขุดดิน.
ณแมนำ
๑๐. ก่ดีใดเขยีนเปนหญ้างมาแล้วในวันเดยีวนัน
มูสู
๑๑. ลาเบเดเสงม่รีเดง แลหญิ่งฝรัง ๓ ค่นวา
เปนหลาน
๑๒. มูสูลาเบเดเสงม่รีเตงอยูเมอึงเบรศทาง
สองโยช

๑๓. มาทักข้าพ่เจ้า ๆ กรับส่งปราไศรดามส่มควน
แลบาตีร

๑๔. วาเสดบอกแกขาพ่เจ้าวามูสูลาเบค่นนี
เปนผูดี

คำอ่าน

เรืออย่างเรืออีเป็ดยาวหกวากว้าง ๓ วา
มีดาดฟ้า
จึงตั้งช่อกลางนั้น แลมีไม้เป็นคันชั่งนั้น แล
ปลาย
คันชั่งนั้นมีไม้เป็นงวงลงไปแลปลายงวงนั้น
ทำดุจ
หนึ่งคันช้อน แลมีคันช้อนทั้งสองข้างนั้น
เอาเหล็ก
ทำดุจหนึ่งเปลข้าง แลครึ่ง แลจึงทำเป็นกงจักร
๓ ชั้นแลผันให้ลงไปเถิงดินแลผันให้ขุดเอา
ดินนั้น
ให้เปลทั้งสองหุ้มให้ชิดเข้าแล้วจึงผันให้ขึ้น
มา แล้ว
จึงผันให้เทดินลงณสำปั้นลำหนึ่งนั้นแลเล่ห์
กล เอาเสากระโดงขึ้นก็ดี แลเล่ห์กลขุดดิน
ณแม่น้ำ
ก็ดีได้เขียนเป็นอย่างมาแล้วในวันเดียวนั้น
มูสู

ลาเบเดเสงมะรีเดง แลหญิงฝรั่ง ๓ คนว่า
เป็นหลาน
มูสูลาเบเดเสงมะรีเดง อยู่เมืองแบรศทาง
สองโยชน์
มาทักข้าพเจ้า ๆ ก็รับส่งปราศรัยตามสมควร
แลบาตรี
วาเสดบอกแก่ข้าพเจ้าว่า มูสูลาเบคนนี้
เป็นผู้ดี

อนุสรณ์สถาน ของเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน)

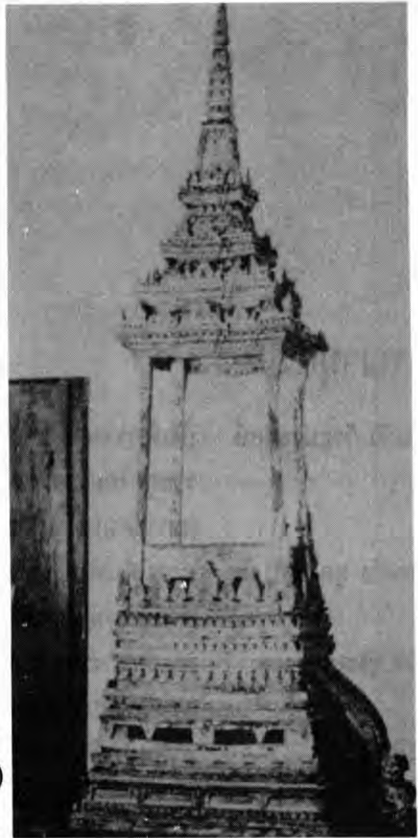
เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) เป็นคนเคร่งครัดต่อพุทธศาสนามาก ท่านชอบทำบุญทำกุศลแด่พระภิกษุสงฆ์อยู่เสมอ นอกจากนั้นท่านยังสร้างวัตถุต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อพระศาสนาถวายวัดทั่วไปด้วย

ที่ปรากฏหลักฐาน และยังคงพบเห็นได้ในปัจจุบันได้แก่ บุษบกธรรมาสน์วัดเสาธงทอง

วัดเสาธงทอง เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ตั้งอยู่ที่อำเภอท่าหิน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ธรรมาสน์นี้สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

มีคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมาว่า บุษบกธรรมาสน์นี้ เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน) เป็นผู้สร้างถวายวัดเสาธงทอง ชาวบ้านทั่วไปจึงพากันเรียกธรรมาสน์นี้ว่า "ธรรมาสน์โกษาปาน"

รูปทรงของบุษบกแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนคือ ส่วนยอด ส่วนที่นั่ง และส่วนฐาน



ธรรมาสน์โกษาปาน
เชื่อว่าเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน)
สร้างถวายวัดเสาธงทอง

ส่วนบนอ่อนโค้งทรงเรือสำเภา อันเป็นที่นิยมของสมัยอยุธยา รอบตัวบุษบกแกะสลักลวดลายอ่อนช้อยงดงาม โดยเฉพาะพนักพิงด้านหน้า แกะเป็นลายเทพพนมในซุ้มเรือนแก้ว ขนาบข้างด้วยหงส์ท้องลาย

ปัจจุบันบุษบกธรรมาสน์โกษาปานหลังนี้ ตั้งแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑ์-สถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ จังหวัดลพบุรี

เจ้าพระ

บรรณานุกรม

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ บันทึกรายวันของออกพระวิสุทธสุนธร (โกษาปาน) ราชทูตไทยไปฝรั่งเศส นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๒๘ เล่มที่ ๖ (มกราคม) กรมศิลปากร ๒๕๒๘

พลับพลึง มูลศิลป์, ผศ. ความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส สมัยอยุธยา สำนักพิมพ์บรรณกิจ ๒๕๒๓

มานิจ ชุมสาย, ม.ล. สมเด็จพระนารายณ์และโกษาปาน ธิดิมา พิทักษ์ไพรวัน แปล กรมวิชาการ ๒๕๓๑

โยนีโอ อิสชิอิ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสยามกับต่างประเทศ สมัยอยุธยา นันทนา ตันติเวสส แปล กรมศิลปากรพิมพ์ ๒๕๒๗

โลเนย์, อาเดรียง สยามและคณะมิสชันนารีฝรั่งเศส ปทุมรัตน์ วงศ์ดนตรี แปล กรมศิลปากรพิมพ์ ๒๕๒๘

ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล เยรากี เหยี่ยวนกเขา โศกนาฏกรรมในราชสำนักไทย สำนักพิมพ์อนาคต ๒๕๒๒

ศิลปากร, กรม บทวิเคราะห์ทางวิชาการเกี่ยวกับสัมพันธภาพไทย-ฝรั่งเศส รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ กรมศิลปากร พิมพ์ ๒๕๒๗

๑๒๔๓๖ ฉ.๑

DS มานพ ถนอมศรี.
๕๗๐.๖ เจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน).
ก๙๖๓ม๔๔จ





ลอมพอกและลุ้ง หมวกซึ่งคณะราชทูตไทย
สวมไปประเทศฝรั่งเศส



